

Nr 160.

Ankom till riksdagens kansli den 30 maj 1944 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift jämte i ämnet väckt motion.

(3:e avd.)

I propositionen nr 256 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 14 april 1944, föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordade grunder för bidrag till avlöning åt läkare vid undersöknings- och behandlingsstationer för gengasskadade, att tillämpas tills vidare från och med den 1 juli 1944, dels ock till Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

I propositionen lämnas till en början en redogörelse för de åtgärder, som under åren 1940—1943 vidtagits för motverkande av koloxidförgiftning vid gengasdrift (s. 1—12).

I skrivelse den 21 februari 1944 har *medicinalstyrelsen* framlagt förslag rörande utökning av organisationen för undersökning och behandling av gengasskadade. Under påpekande att den direkta verksamheten för gengasförgiftningarnas bekämpande hittills varit så gott som helt knuten till huvudstaden och dess närmaste omgivning finner styrelsen det motiverat, att staten medverkar till att för landet i dess helhet tillskapas undersöknings- och behandlingsmöjligheter av liknande slag, som hittills stått stockholmsortens befolkning till buds. Styrelsen finner det därför önskvärt, att vid åtminstone ett delat lasarett i varje sjukvårdsområde inrättas en särskild undersökningsstation för mottagande och behandling av gengasförgiftningsfall. För ändamålet borde en särskilt utbildad läkare vara anställd vid varje sådan station. Kostnaderna för läkarnas avlöning samt för anordnande av en utbildningskurs för dessa borde i huvudsak bestridas av staten. Däremot borde vederbörande huvudmän för sjukhusen svara för stationernas utrustning.

Medicinalstyrelsen föreslår i fortsättningen ökat statsbidrag till gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus. Styrelsen erinrar härvid om att styrelsen tidigare uttalat sig för en viss utökning såväl i fråga om personalens storlek som beträffande till densamma utgående lönebelopp. Erfarenheterna av gengasklinikens verksamhet sedan dess hade ytterligare understrukt det trängande behovet av dessa kravs snara genomförande. Med sin nuvarande arbetskraft måste gengaskliniken avvisa ett stort antal vård sökande både i den

slutna och öppna vården, och arbetets omfattning växte genom tillkomst av nya tidskrävande undersöknings- och kontrollanordningar rörande de kroniska förgiftningsfallen, vilka oavbrutet stegrades i frekvens.

Slutligen har medicinalstyrelsen berört frågan om gengasrådets ställning i organisatoriskt och ekonomiskt avseende.

Över medicinalstyrelsens förslag hava *yttranden* avgivits av statskontoret, riksförsäkringsanstalten, statens institut för folkhälsan och dess gengasråd samt styrelserna för svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet.

Riksförsäkringsanstalten har i sitt yttrande bland annat framhållit, att, ehuru det givetvis vore synnerligen angeläget att fall av gengasskada bleve föremål för sakkunnig behandling, som den främsta uppgiften likväl måste framstå att i den utsträckning, som vore möjlig, söka förhindra uppkomsten av gengasskador. I anslutning härtill har anstalten hemställt om förstärkning av yrkesinspektionens arbetskrafter.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har förgiftningsfaran i samband med gengasdrift redan på ett tidigt stadium uppmärksamrats av vederbörande myndigheter, främst bränslekommissionen och yrkesinspektionen. Till en början togo åtgärder huvudsakligen sikte på att söka förebygga förgiftningsfaran genom åstadkommande av tekniska förbättringar av gengasaggregaten och genom utfärdande av skyddsföreskrifter vid aggregatens användning. Efter hand som gengasen erhöll vidgad användning och antalet förgiftningsfall ökades, kom uppmärksamheten att jämväl inriktas på gengasförgiftningens medicinska bekämpande. För ändamålet bildades genom bränslekommissionens försorg en medicinsk-teknisk nämnd under ordförandeskap av chefen för kommissionens gengasbyrå och i övrigt bestående av representanter för medicinalstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, statens institut för folkhälsan och metallindustriarbetareförbundet. Den kliniska delen av hithörande undersökningsverksamhet förlades efter avtal med Stockholms stad till Sabbatsbergs sjukhus, den s. k. gengaskliniken, till vilkens drift staten lämnade visst bidrag. Å detta sjukhus inrättades även ett laboratorium för undersökning av koloxidhalten i blodet hos de gengasförgiftade, medan vissa andra laboratorieundersökningar rörande koloxidens inverkan på den mänskliga organismen utfördes vid karolinska institutet och Uppsala universitet. Från och med år 1942 överflyttades ansvaret och kostnaderna för den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift å statens institut för folkhälsan. I samband därmed förlades blodprovsundersökningarna till institutet, varjämte verksamheten i övrigt blev föremål för smärre jämkningar. Den medicinsk-tekniska nämnden, som tidigare kompletterats med representanter för arbetsgivarparten och fackföreningarnas gengaskommitté, fortsatte sin verksamhet såsom folkhälsoinstitutets gengasråd under ordförandeskap av institutets föreståndare.

Under utvecklingens gång ha de kroniska formerna av gengasförgiftning kommit att tilldraga sig allt större intresse, varvid åtskilliga frågor uppställt sig till utredning och besvarande. Samtidigt har det framstått som angeläget att de erfarenheter och rön rörande förgiftningsfallens diagnostisering och behandling, som vunnits vid gengaskliniken i Stockholm, göras tillgängliga även för landet i övrigt. Under återopande härav ha åtgärder av gengasrådet i skrivelse den 7 december 1942 påkallats såväl för beredande av ökade forskningsmöjligheter vid gengaskliniken genom anställande av ytterligare en

läkare därstädes som för inrättande av liknande undersöknings- och behandlingsstationer vid vissa andra sjukhus i landet, där — efter genomgående av viss kortare utbildningskurs i ämnet — för ändamålet lämpade läkare kunde förväntas stå till buds. Med hänsyn till vad vid ärendets remissbehandling framkommit föranledde gengasrådets framställning tills vidare ingen annan åtgärd från Kungl. Maj:ts sida än att ett belopp av 5 000 kronor anvisades till anordnande under år 1943 av en utbildningskurs för läkare beträffande undersökning och behandling av gengasskadade.

De av gengasrådet framförda önskemålen ha emellertid på anmodan av mig gjorts till föremål för närmare prövning av medicinalstyrelsen, som i sin förenämnda skrivelse den 21 februari 1944 framlagt förslag i ämnet och därvid i stort sett följt de av rådet uppdragna riktlinjerna. Styrelsen har särskilt betonat, att man, i den mån uppmärksamheten och undersökningsmetodiken mera allmänt inriktades därpå, måste räkna med att ett stort antal subkroniska och kroniska förgiftningsfall framkomme, vilka, därest de ej underkastades lämplig behandling, kunde giva upphov till organiska skador i kärloch nervsystem av beskaffenhet att kunna leda till invaliditet. Styrelsen har därför ansett omedelbara och mera generella åtgärder erforderliga för att åt landet i dess helhet bereda liknande undersöknings- och behandlingsmöjligheter som de, vilka nu stå till buds vid gengaskliniken i Stockholm. Enligt styrelsens uppfattning bör, i den mån det är möjligt, vid åtminstone ett delat lasarett i varje sjukvårdsområde inrättas särskilda stationer för undersökning och behandling av gengasskadade. Styrelsen påpekar, att det enligt sjukhuslagen visserligen åligger vederbörande huvudman att själv sörja för vård och behandling av gengasskadade liksom för övriga vårdbehövande. Styrelsen anser emellertid skäl tala för att staten ekonomiskt stödjer verksamheten vid nämnda undersöknings- och behandlingsstationer såväl med hänsyn till gengasskadornas betydelse såsom yrkessjukdom som framför allt till angelägenheten av att få forskningsverksamheten beträffande dessa skador lagd på en bredare bas.

Enligt styrelsens förslag skulle vid ifrågavarande stationer anställas en extra läkare med huvudsaklig uppgift att handhava undersökningen och vården av de gengasskadade. I hans uppgift skulle även ingå att verkställa undersökningar på arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, ävensom lämna rapporter rörande sin verksamhet till gengaskliniken. För att bli va skickad att handhava dessa uppgifter skulle ifrågavarande läkare genomgå en särskild kurs vid gengaskliniken i Stockholm. Staten föreslås lämna ekonomisk medverkan genom att dels bestrida kostnaderna för berörda kurs, vilka beräknats till 8 500 kronor, dels ock bidra till extraläkarnas avlöning med minst 6 000 kronor för år och läkare. Huvudmannen förutsättes tillhandahålla sedvanliga naturaförmåner eller ersättning därför.

Vid remissbehandlingen har medicinalstyrelsens förslag härutinnan understötts av gengasrådet samt svenska landstings- och stadsförbunden, medan statskontoret och riksförsäkringsanstalten intagit en mera avvisande hållning. De senare myndigheterna ha därvid särskilt framhållit, att tillgängligt statistiskt material icke syntes motivera så omfattande åtgärder som medicinalstyrelsen föreslagit. Häremot har gengasrådet erinrat, att cirka 250 000 personer för närvarande vore sysselsatta i gengasdrift och att ett av huvudsyftena med ifrågavarande stationers inrättande vore att utröna, i vilken utsträckning en skadlig gengaspåverkan förekomme bland dessa personer. Vidare har gengasrådet upplyst, att besöksfrekvensen vid gengaskliniken i Stockholm under senaste tiden nära nog fördubblats samt att ett stort antal besökande måst avvisas.

Med hänsyn särskilt till vad gengasrådet sålunda anfört och vad i övrigt i diskussionen rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift framkommit synes det mig angeläget, att anordningar tillskapas för att möjliggöra en på bredare bas anlagd forskningsverksamhet rörande gengasskadornas förekomst och behandling. Ett tillfredsställande resultat av en sådan forskningsverksamhet läter, enligt vad sakkunskapen framhållit, icke kunna förväntas med mindre än att särskilda läkare med specialutbildning härför ägna huvudparten av sin tid åt denna angelägenhet. Det torde därför icke vara tillfyllest att på sätt statskontoret ifrågasatt enbart anordna öppna mottagningar för gengasskadade, vilka skulle handhavas av en, låt vara för ändamålet specialutbildad, läkare såsom bisyssla. En dylik läkare kan i allt fall icke beräknas medhinnna fortlöpande medicinska undersökningar vid anläggningar, där stationär gengasdrift förekommer, en uppgift som enligt min uppfattning måste tillmätas stor vikt. Jag anser mig under sådana förhållanden böra i princip förorda medicinalstyrelsens förslag att vid ett lasarett i varje sjukvårdsområde inrätta undersöknings- och behandlingsstationer, där verksamheten handhaves av en för ändamålet särskilt anställd läkare såsom dennes huvudsakliga uppgift. Vägande skäl synas mig även föreligga för att staten medverkar till dylika stationers drift genom att lämna bidrag till läkarens avlöning. Bidraget torde i anledning av vad svenska landstings- och stadsförbunden anfört böra fastställas till 6 000 kronor jämte rörligt tillägg å 19,6 %, vilken ersättning, jämte naturaförmåner, för närvarande i allmänhet tillkommer de vid landstings-sjukhusen anställda förste underläkarna. I den mån till motsvarande underläkare i städer utanför landsting utgår högre kontant lön, bör skillnaden täckas av staden, bland annat med hänsyn till att dessa städer — i motsats till landstingen — vanligen icke kostnadsfritt tillhandahålla naturaförmåner åt sina underläkare. Som villkor för statens bidrag bör i enlighet med medicinalstyrelsens förslag gälla, att för undersökning och behandling av gengasskadade vid öppen mottagning må uttagas avgift med högst 3 kronor per besök. Ersättning för läkarnas resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, torde böra utgå av statsmedel enligt de grunder, som angivas i allmänna resereglementet. För varje sjukvårdsområde bör av läkaren efter samråd med vederbörande yrkesinspektör uppgöras en plan för ifrågavarande besök, som bör fastställas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Frågan, huruvida särskild undersöknings- och behandlingsstation för gengasskadade skall inrättas, ankommer givetvis i första hand på vederbörande huvudmän att avgöra, men jag utgår från att dessa skola vara villiga att medverka till en lösning av det sjukvårdsproblem, varom här är fråga. Sedan verksamheten pågått under ej alltför kort tid, förslagsvis minst ett år, torde medicinalstyrelsen på grundval av de resultat, som kunna hava framkommit av verksamheten, ha att underställa Kungl. Maj:t frågan, huruvida och i vad mån verksamheten bör bibehållas eller omläggas och vilken verkan detta må få på frågan om statens bidrag i fortsättningen.

I enlighet med styrelsens förslag böra de läkare, som skola ha hand om undersökningen och behandlingen av de gengasskadade, beredas tillfälle att i Stockholm genomgå en särskild utbildningskurs. Plan för kursen torde böra fastställas av medicinalstyrelsen efter förslag av gengasrådet. Emot det av styrelsen för kursen beräknade beloppet, 8 500 kronor, har jag intet att erinra.

Såväl medicinalstyrelsen som gengasrådet ha vidare funnit en förstärkning av arbetskrafterna vid gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus med ytterligare en läkare erforderlig. Enligt vad jag inhämtat har på stadens bekostnad en sådan förstärkning redan vidtagits från och med den 1 mars 1944. Med hänsyn till de speciella uppgifter såsom central för forskningsverksam-

heten, vilka avsetts tillkomma ifrågavarande gengasklinik, vill jag icke motsätta mig, att staten lämnar enahanda bidrag till denne läkare som till övriga läkare vid undersökningsstationerna. Vidkommande kravet på reglering av lönerna för den övriga vid kliniken anställda, helt av statsmedel avlönade personalen vill jag framhålla, att vissa förhöjningar av tidigare utgående arvoden ägt rum från och med den 1 januari 1944. Några ytterligare höjningar anser jag mig åtminstone för närvarande ej böra förorda.

Beträffande gengasrådet finner jag i likhet med medicinalstyrelsen de uppgifter, som böra ankomma på gengasrådet, motivera, att rådet beredes en självständigare ställning än för närvarande. Rådet bör sålunda hädanefter under medicinalstyrelsens överinseende i allt väsentligt handhava ledningen av den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift. Möjligen bör till rådet även knytas den tekniskt-profylaktiska verksamhet beträffande gengasdriften, som hittills ombesörjts av bränselekommissionens gengasbyrå; frågan härom torde dock först böra göras till föremål för närmare undersökning. Rådets ledamöter böra utses av Kungl. Maj:t, som även bör äga utfärda närmare föreskrifter rörande rådets sammansättning och verksamhet. För ändamålet erforderliga medel torde i fortsättningen böra utbetalas och disponeras av medicinalstyrelsen.

Vad slutligen angår den av riks försäkringsanstalten påyrkade förstärkningen av yrkesinspektionens arbetskrafter genom medgivande att få besätta en distriktsingenjörsbefattning i lönegraden Eo 20 och två aspirantbefattningar i lönegraden Ex 18, vilka befattningar för närvarande äro vakanta, vill jag förorda, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, om och i vad mån en utökning av inspektionens arbetskrafter må finnas påkallad med hänsyn till angelägenheten av att inspektionens uppgifter — där i inbegripet övervakning av arbetsställen där gengas användes — skall kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt. Därest en utökning av personalen befinner påkallad och på grund härav den i yrkesinspektionens avlöningsstat för nästa budgetår upptagna anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal visar sig otillräcklig, torde frågan om postens överskridande böra i vanlig ordning underställas riksdagens prövning.

Statens kostnader för de av mig förordade undersöknings- och behandlingsstationerna för gengasskadade inklusive resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, torde kunna beräknas till högst 250 000 kronor per år. Kostnaderna för den vid gengaskliniken i Stockholm bedrivna verksamheten torde kunna uppskattas till omkring 30 000 kronor. Då den i det föregående omnämnda kursen beräknas draga en kostnad av 8 500 kronor, skulle å staten belöpande årliga utgifter för nu nämnda ändamål sålunda uppgå till cirka $(250\,000 + 30\,000 + 8\,500)$ 288 500 kronor eller i avrundat tal 290 000 kronor.

De av mig förordade grunderna för bidrag till läkarnas avlöning torde böra tillämpas tills vidare från och med den 1 juli 1944. Bidragen torde lämpligen böra utbetalas till vederbörande huvudmän halvårsvis i efterskott. Med hänsyn främst härtill kan medelsbehovet till samtliga ovanberörda åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för nästa budgetår begränsas till 150 000 kronor.

Sistnämnda belopp torde å riksstaten för nästa budgetår böra upptagas såsom förslagsanslag under femte huvudtiteln och benämnas Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag har utskottet till behandling författat en inom andra kammaren av herrar *S. Persson* i Stockholm och *H. Hag-*

berg i Luleå väckt motion (II: 376) vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa,

att Kungl. Maj:t skyndsamt måtte låta utreda frågan om ett centralt utbildnings- och forskningsinstitut för yrkessjukdomar och i anslutning därtill upprättandet av en centralklinik för yrkessjukdomar,

att gengasstationer anordnas i anslutning till centrallasaretten å enskilda orter i landet,

att för bekämpandet av den med gengasdrift uppkomna faran för förgiftning det uppdrages åt därför lämpliga organ eller institutioner att anordna flera utbildningskurser för bekämpandet av gengasförgiftningsfaran, dels för läkare och dels för tekniker och i yrkesinspektionens tjänst varande personal, varpå ankommer att syssla med hithörande frågor, samt

att Kungl. Maj:t utan ytterligare dröjsmål upptager till behandling och avgörande samt godkänner övriga förslag i den plan, som utarbetats av gengarådet.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för nämnda förslag, får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet.

Omedelbara och mera generella åtgärder ha ansetts erforderliga för att åt landet i dess helhet bereda liknande undersöknings- och behandlingsmöjligheter som de, vilka nu stå till buds vid gengaskliniken i Stockholm. Kungl. Maj:ts förslag om statsbidrag till en undersökningsstation i varje sjukvårdsområde för mottagande och behandling av gengasförgiftningsfall tillstyrker utskottet. Likaså tillstyrker utskottet förslagen om ersättning av statsmedel för läkarnas resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, och om särskild utbildningskurs för läkare, som skola ha hand om undersökning och behandling av gengasskadade. Vad departementschefen anfört beträffande förstärkning av gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus och vidkommande gengarådet föranleder ej erinran från utskottets sida.

I detta sammanhang har även förslag om en förstärkning av yrkesinspektionens arbetskrafter framlagts av riksförsäkringsanstalten. På sätt departementschefen anfört torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, om och i vad mån en utökning av inspektionens arbetskrafter må befinnas påkallad med hänsyn till angelägenheten av att inspektionens uppgifter — däri inbegripet övervakning av arbetsställen där gengas användes — skall kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt.

Icke heller i övrigt har Kungl. Maj:ts förslag givit utskottet anledning till erinran. Genom de av Kungl. Maj:t föreslagna anordningarna synas de i den vid riksdagens början väckta motionen II: 376 framställda önskemålen i allt väsentligt bliva tillgodosedda. Utskottet är icke berett att tillstyrka motionärernas förslag till den del de avvika från propositionen.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

- I. att riksdagen må med bifall till Kungl. Maj:ts förslag
 - a) godkänna de grunder för bidrag till avlöning åt läkare vid undersöknings- och behandlingsstationer för gengasskadade, som

förordats i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 14 april 1944, att tillämpas tills vidare från och med den 1 juli 1944,

b) till *Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift* för budgetåret 1944/45 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

II. att motionen II: 376 må anses besvarad genom vad utskottet anför.

Stockholm den 30 maj 1944.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Pauli, Gränebo, Bernhard Nilsson, Holmström, Heiding, Karl Andersson, Gillström, Rosenberg* och *Albertsson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Bergström, Danielsson, Andersson* i Malmö, *Holmdahl, Mårtensson, Olsson* i Kullenbergstorp, *Lindholm, Åkerström* och *Eriksson* i Frägsta.
